

Posudek diplomové práce Petry Teclové *Helimadoe a Petrolejové lampy*: genderová analýza děl Jaroslava Havlíčka

Oponentský posudek, jak se domnívám, je posudek, v němž se očekává, že nebude jednoznačně oslavný a naopak přinese témata, o nichž je možné diskutovat, ba se i přit. Můj posudek jde proto tímto směrem.

Na počátku bych však chtěla napsat, že diplomantka svoji práci neodbyla, není to narychlo slepená práce, je na ní vidět vážný úmysl a zájem. Petra Teclová předvedla, že umí napsat obsáhlou analytickou práci, předvedla, že se dokáže orientovat v rozsáhlé sekundární literatuře a že dokáže formulovat svoje názory a do jisté míry je podpořit argumenty. Studentka zkouší uplatnit genderovou analýzu na románech předního českého spisovatele Jaroslava Havlíčka *Helimadoe a Petrolejové lampy*, její pohled na literaturu jistě není v českém prostoru obvyklý a může se dokonce setkávat s nepřátelstvím. Základním východiskem její práce jsou slova Jonathana Cullera o možném čtení literatury, aniž by se toto čtení soustředilo jen na podrobnou analýzu filologickou. Otevírá tak prostor pro čtení z „jiné perspektivy“ než úzce literární. Z různých možností, které nabízí genderové metodologie, si autorka vybírá perspektivu čtení „proti srsti“, neboli „vzdorného“ čtení, v němž by se ukázalo, jak literární text projevuje ve své struktuře narativu - tedy v konstrukci postav, času a prostoru genderovou společenskou nerovnost a skrytou ať již nevědomou nebo vědomě manipulativní moc sexuality, její normativnost a disciplinaci. K pochopení tohoto čtení se pak jeví důležitá tzv. politika lokace, s níž přichází Adriene Rich, což znamená uvědomování si místa odkud čteme, odkud vychází naše rozumění a co vytváří náš horizont porozumění. Nejde jen o východiska, ale také politicky aktivní gesta. Přesto, a to bych přece jen chtěla zdůraznit, není politika lokace tak zcela novým nástrojem. Reflexe místa, odkud čteme, jak jsme sami konstruováni, reflexe toho, jak je utvářen náš horizont porozumění, je základním požadavkem rozumění textu tak, jak na něj ukazuje hermeneutika od H.G. Gadamera a posléze hlavně v recepčních teoriích H.G. Jause a W. Isera. Samozřejmě to nic nemění na tom, že genderová analýza (v jiném směru např. postkoloniální) radikalizovala recepční a interpretační principy rozkladem představ o universalitě člověka. Toto mělo velmi závažné důsledky, i pro filozofický rámeček interpretace textu. Chtěla bych také touto malou poznámkou upozornit, že hermeneutika jako metodologie učí extrémní opatrnosti, s níž se musíme vydávat k textům, a učí nás také otevřenosti k tomu, co čteme. Nejen co chceme číst. Potom je vcelku jedno, jakou perspektivu k čtení volíme, zda se pouštíme do čtení „kulturního“ a analyzujeme za pomoci genderové optiky a nezabýváme se textem filologicky, nebo čteme text filozoficky nebo historicky či „nějak úplně jinak“.

Následně jsem shrnula některé další výhrady v bodech :

1. Diplomantka vychází ve své práci z rozsáhlé teoretické literatury, která ji vybavuje nástroji pro pochopení fungování norem a disciplinace v různorodých diskurzích. Částečně se také

seznamuje se specifickými možnostmi literární genderové analýzy hlavně v pracích Elaine Showalter, Jonathana Cullera, Judith Fetterley, Pam Morrison a bohužel jen částečně z českých pramenů české reflexe genderových analýz umění (nejde jen o literaturu, nebo jak sama studentka naznačuje, v první řadě ji nezajímá, že jde o text realizovaný v jazyce a nějak specificky literárně konstruovaný, a proto se jistě může inspirovat uměnovědami), kterých zase není tak málo, jak by se mohlo na první pohled zdát. Autorka jen okrajově zmiňuje Jana Matonohu, částečně vychází z Violy Parente Čapkové, ale už ne zcela pochopitelně se vyhýbá pracím Evy Kalivodové, Petry Hanákové, Martiny Pachmanové, Zdenky Kálnické, Zuzany Štefkové. Není bez zajímavosti, že na druhou stranu k podpoře svých analýz využívá textů Jaroslava Havlíčka, které se rozhodně nedají označit za genderové, jako jsou výborné studie Ludmily Lantové z osmdesátých let. A v této souvislosti nezbývá než se také zeptat, proč diplomantka více nepracovala s interpretací Helimadoe Josefa Fuly Žena, nemoc, touha, o níž se zmiňuje na začátku, která je rozhodně pozoruhodná i z genderového hlediska.

2. „Stejně jako si síly genderového řádu nejsou vědomy postavy, nemusí si ji být vědomi čtenáři a čtenářky Havlíčkových románů.“ Tato věta Petry Teclové shrnuje závažný problém, který ani v genderové analýze nelze pominout a o to více, je-li o tzv. vzdorném čtení. Čemu a komu totiž vzdorujeme v textu? Jaký je ten „původní“ čtenář, který nevzdoruje... Stačí nám interpretovat, jak se chovají postavy? Jakým způsobem je nám jejich chování překládáno, popisováno a kým? Nejsou-li si postavy vědomy genderového řádu, platí skutečně, že si jich není vědom sám Havlíček jako autor? Nejsou Petrolejové lampy a Helimadoe o děsu z disciplinační moci sexuálních a genderových normativů...?
3. Ve svých kapitolách věnovaných heterosexuality, normativnosti, péči, nemoci, mateřství má diplomatka řadu zajímavých postřehů : např. ukazuje jak jsou konstruovány tzv. nebezpečné ženské postavy a jsou v románu zlomeny. Dobré postřehy jsou však zaobaleny do mnoha stále se opakujících se odkazů na sekundární hlavně sociologickou literaturu, která souvisí s daným textem volně a stále stejné upozorňování na opresi žen v románu. Neprovede se však vlastní analýza textu Havlíčka, jakoby vybrané citace z Havlíčkových knih měly jen ilustrovat to, co říkají teoretické či historické práce. A v tom bych viděla poměrně velký problém. Neboť Havlíčkovo zacházení s ženskými postavami vůbec není jednoznačné a jednoduché. Mnohem lépe vyznívá poslední část práce, která se věnuje maskulinitě, není tak jednosměrně vykládána a mnohem citlivěji pracuje s textem. Právě zde si autorka jakoby mnohem více uvědomuje varování téhož Jonathana Cullera, který jí poskytl oporu pro její feministické čtení. Nové čtení by se nemělo stát nějakou invalidní sociologií a podléhat pokušení vidět literaturu jen jako sadu symptomů. Přestože je práce velmi poctivá a snaživá, myslím, že se jí poněkud vymstilo, že nerespektuje materiál, jež analyzuje a že podlehla pokušení, o kterém mluví Culler. Občas se sice objeví náznak, že jde o modernistické romány, které jsou napsány specifickými narativními technikami. Uvedla bych například problém vypravěče v románu, o němž se autorka zmiňuje. V literárním díle vypravěč není tím samým jako je autorský hlas. Vypravěči v románech mohou být velmi nedůvěryhodní a jejich úhel pohledu manipulativní. Situace mohou vznikat značně komplikované a čtenářsky nepoměrně zajímavější, než jak ukazuje autorka bohužel s oporou sekundární literatury, která je z literárně vědného hlediska poněkud slabá. (Zde mám na mysli knihu Pam Morrison)

Celkově lze říci, že práce je důležitým pokusem. Její nedostatky ukazují na záludnosti genderové literární analýzy obecně. Je to poměrně složitá disciplína, k níž potřebujeme nejen odvahu, ale i citlivé nástroje, znalosti a otevřenost.

Práci doporučuji k obhajobě a navrhuji hodnotit známkou velmi dobře.

Posudek diplomové práce Petry Teclové *Helimadoe a Petrolejové lampy*: genderová analýza děl Jaroslava Havlíčka

Oponentský posudek, jak se domnívám, je posudek, v němž se očekává, že nebude jednoznačně oslavný a naopak přinese témata, o nichž je možné diskutovat, ba se i přit. Můj posudek jde proto tímto směrem.

Na počátku bych však chtěla napsat, že diplomantka svoji práci neodbyla, není to narychlo slepená práce, je na ní vidět vážný úmysl a zájem. Petra Teclová předvedla, že umí napsat obsáhlou analytickou práci, předvedla, že se dokáže orientovat v rozsáhlé sekundární literatuře a že dokáže formulovat svoje názory a do jisté míry je podpořit argumenty. Studentka zkouší uplatnit genderovou analýzu na románech předního českého spisovatele Jaroslava Havlíčka *Helimadoe a Petrolejové lampy*, její pohled na literaturu jistě není v českém prostoru obvyklý a může se dokonce setkávat s nepřátelstvím. Základním východiskem její práce jsou slova Jonathana Cullera o možném čtení literatury, aniž by se toto čtení soustředilo jen na podrobnou analýzu filologickou. Otevírá tak prostor pro čtení z „jiné perspektivy“ než úzce literární. Z různých možností, které nabízí genderové metodologie, si autorka vybírá perspektivu čtení „proti srsti“, neboli „vzdorného“ čtení, v němž by se ukázalo, jak literární text projevuje ve své struktuře narativu - tedy v konstrukci postav, času a prostoru genderovou společenskou nerovnost a skrytou ať již nevědomou nebo vědomě manipulativní moc sexuality, její normativnost a disciplinaci. K pochopení tohoto čtení se pak jeví důležitá tzv. politika lokace, s níž přichází Adriene Rich, což znamená uvědomování si místa odkud čteme, odkud vychází naše rozumění a co vytváří náš horizont porozumění. Nejde jen o východiska, ale také politicky aktivní gesta. Přesto, a to bych přece jen chtěla zdůraznit, není politika lokace tak zcela novým nástrojem. Reflexe místa, odkud čteme, jak jsme sami konstruování, reflexe toho, jak je utvářen náš horizont porozumění, je základním požadavkem rozumění textu tak, jak na něj ukazuje hermeneutika od H.G. Gadamera a posléze hlavně v recepčních teoriích H.G. Jause a W. Isera. Samozřejmě to nic nemění na tom, že genderová analýza (v jiném směru např. postkoloniální) radikalizovala recepční a interpretační principy rozkladem představ o universalitě člověka. Toto mělo velmi závažné důsledky, i pro filozofický rámec interpretace textu. Chtěla bych také touto malou poznámkou upozornit, že hermeneutika jako metodologie učí extrémní opatrnosti, s níž se musíme vydávat k textům, a učí nás také otevřenosti k tomu, co čteme. Nejen co chceme číst. Potom je vcelku jedno, jakou perspektivu k čtení volíme, zda se pouštíme do čtení „kulturního“ a analyzujeme za pomoci genderové optiky a nezabýváme se textem filologicky, nebo čteme text filozoficky nebo historicky či „nějak úplně jinak“.

Následně jsem shrnula některé další výhrady v bodech :

1. Diplomantka vychází ve své práci z rozsáhlé teoretické literatury, která ji vybavuje nástroji pro pochopení fungování norem a disciplinace v různorodých diskurzích. Částečně se také

seznamuje se specifickými možnostmi literární genderové analýzy hlavně v pracích Elaine Showalter, Jonathana Cullera, Judith Fetterley, Pam Morrison a bohužel jen částečně z českých pramenů české reflexe genderových analýz umění (nejde jen o literaturu, nebo jak sama studentka naznačuje, v první řadě ji nezajímá, že jde o text realizovaný v jazyce a nějak specificky literárně konstruovaný, a proto se jistě může inspirovat uměnovědami), kterých zase není tak málo, jak by se mohlo na první pohled zdát. Autorka jen okrajově zmiňuje Jana Matonohu, částečně vychází z Violy Parente Čapkové, ale už ne zcela pochopitelně se vyhýbá pracím Evy Kalivodové, Petry Hanákové, Martiny Pachmanové, Zdenky Kálnické, Zuzany Štefkové. Není bez zajímavosti, že na druhou stranu k podpoře svých analýz využívá textů Jaroslava Havlíčka, které se rozhodně nedají označit za genderové, jako jsou výborné studie Ludmily Lantové z osmdesátých let. A v této souvislosti nezbývá než se také zeptat, proč diplomantka více nepracovala s interpretací Helimadoe Josefa Fuly Žena, nemoc, touha, o níž se zmiňuje na začátku, která je rozhodně pozoruhodná i z genderového hlediska.

2. „Stejně jako si síly genderového řádu nejsou vědomy postavy, nemusí si ji být vědomi čtenáři a čtenářky Havlíčkových románů.“ Tato věta Petry Teclové shrnuje závažný problém, který ani v genderové analýze nelze pominout a o to více, je-li o tzv. vzdorném čtení. Čemu a komu totiž vzdorujeme v textu? Jaký je ten „původní“ čtenář, který nevzdoruje... Stačí nám interpretovat, jak se chovají postavy? Jakým způsobem je nám jejich chování překládáno, popisováno a kým? Nejsou-li si postavy vědomy genderového řádu, platí skutečně, že si jich není vědom sám Havlíček jako autor? Nejsou Petrolejové lampy a Helimadoe o děsu z disciplinační moci sexuálních a genderových normativů...?
3. Ve svých kapitolách věnovaných heterosexuality, normativnosti, péči, nemoci, mateřství má diplomatka řadu zajímavých postřehů : např. ukazuje jak jsou konstruovány tzv. nebezpečné ženské postavy a jsou v románu zlomeny. Dobré postřehy jsou však zaobaleny do mnoha stále se opakujících se odkazů na sekundární hlavně sociologickou literaturu, která souvisí s daným textem volně a stále stejné upozorňování na opresi žen v románu. Neprovede se však vlastní analýza textu Havlíčka, jakoby vybrané citace z Havlíčkových knih měly jen ilustrovat to, co říkají teoretické či historické práce. A v tom bych viděla poměrně velký problém. Neboť Havlíčkovo zacházení s ženskými postavami vůbec není jednoznačné a jednoduché. Mnohem lépe vyznívá poslední část práce, která se věnuje maskulinitě, není tak jednosměrně vykládána a mnohem citlivěji pracuje s textem. Právě zde si autorka jakoby mnohem více uvědomuje varování téhož Jonathana Cullera, který jí poskytl oporu pro její feministické čtení. Nové čtení by se nemělo stát nějakou invalidní sociologií a podléhat pokušení vidět literaturu jen jako sadu symptomů. Přestože je práce velmi poctivá a snaživá, myslím, že se jí poněkud vymstilo, že nerespektuje materiál, jež analyzuje a že podlehla pokušení, o kterém mluví Culler. Občas se sice objeví náznak, že jde o modernistické romány, které jsou napsány specifickými narativními technikami. Uvedla bych například problém vypravěče v románu, o němž se autorka zmiňuje. V literárním díle vypravěč není tím samým jako je autorský hlas. Vypravěči v románech mohou být velmi nedůvěryhodní a jejich úhel pohledu manipulativní. Situace mohou vznikat značně komplikované a čtenářsky nepoměrně zajímavější, než jak ukazuje autorka bohužel s oporou sekundární literatury, která je z literárně vědného hlediska poněkud slabá. (Zde mám na mysli knihu Pam Morrison)

Celkově lze říci, že práce je důležitým pokusem. Její nedostatky ukazují na záludnosti genderové literární analýzy obecně. Je to poměrně složitá disciplína, k níž potřebujeme nejen odvahu, ale i citlivé nástroje, znalosti a otevřenost.

Práci doporučuji k obhajobě a navrhuji hodnotit známkou velmi dobře.